

ELSŐ NYILVÁNOS IRODALMI VITÁNK

Rég fölvetett gondolat, rég hangoztatott kívánság teljesült a napokban. A »Híd« szerkesztő bizottságának indítványára a szuboticaí irodalmi kör megszervezte az első nyilvános könyvkritikát. Nem eredeti, nem új elgondolás a nyilvános viták rendezése. A Szovjetszövetségben nem csupán irodalmi műveket, de tudományos elveket, művészi elgondolásokat is ugyanúgy kollektív módon, szakemberek, tudósok, művészek, írók, filozófusok értekezletein vitatnak meg, mint ahogy a sztahanovisták is kicserélik egymással tapasztalataikat. Nálunk, az új Jugoszláviában is voltak már ily nyilvános viták. Vajdasági viszonylatban azonban irodalmi, tudományos kérdések fölött konkrét könyv kritikája kapcsán még nem rendeztek nyilvános vitát. Hozzászoktunk a politikai értekezletekhez és hozzászoktunk a rohammunkások tanácskozásaihoz is. Kicserélik tapasztalataikat többek között már évek óta a tanügyi munkások is »körzeti együtteseik« »szemináriumain« és tanácskozásain. A szóbeli, nyilvános irodalmi vita azonban föltétlenül új formája Vajdaságban a kritikának. A pozitív kritikának, amely új utat mutat és új távlatot nyit. Nemrég a »Letopis«, a Matica Szrpszka folyóiratának szerkesztősége hívott össze szélesebbkörű értekezletet acélból, hogy azon megvitassák a folyóirat eddigi munkásságát és új utat mutassanak. A »Híd« is, első ízben, nyilvános vitaesten tárgyalta meg az október-novemberi kettős számot és, sokkal szervezettebben, már előkészíti a decemberi szám megvitatását is, amely nyilvános vita a folyóirat további szerkesztési elveit is bizonyára le fogja fektetni. Ujjonnan megjelent könyvet azonban nyilvánosan írók és kultúrmunkások eddig Vajdaságban nem vitattak meg. Ilyen vita céljára, első ízben Lukács Gyula könyvének »A sárga háztól a csendes Donig« megbírálására ültek össze Vajdaság magyar írói és kultúrmunkásai Szuboticán, az irodalmi körben.

Az új munkaformát régen kívánták már Vajdaság magyar írói. Mindeddig azonban nem valósulhatott meg ez az elgondolás. Nem is voltak meg annak föltételei. Mert az új munkaforma, a nyilvános vita, a nyilvános kritika és önkritika, az író, a szerző jelenlétében és részvételével baráti, elvtársi légkört kíván meg és olyan egybeforrott emberek nézetnyilvánítását, akiket a közös cél, a közös munka az írói alkotás frontján annyira egy közösséggé, annyira egy együttes tagjaivá öntött, hogy itt már a más szavát is — saját szavának, saját »belső sugallatának«, önkritikájának, lelkiismerete megnyilvánulásának érez a legérzékenyebb író is. Megteremtettük-e már, vajdasági írók, ezt a baráti légkört? Leküzdöttük-e már írói, művészi, talán örökölt, de a manak semmiesetre sem megfelelő, érzékenységünket és hiúságunkat? Vagy be tudtuk már állítani éppen ezt a hiúságot is — az építés, a közösség vonalába?! Hazudnánk, ha azt mondanánk, hogy ez már sikerült. Nem is sikerülhetett, hiszen külön-külön, elszigetelten dolgoztunk mindeddig és alig egy esztendeje, hogy annyira is eljutottunk, hogy legalább a »Híd« oldalain, írásban próbáltuk egymás útiát egyen-

getni, próbáltunk egymásnak segítségére sietni. Mindenek dacára: az első nyilvános kritikai összejövétel azt mutatja, hogy, habár még nem jutottunk túl az egyéni érzékenységeken, mégis azok is, akik közvetlenül vannak érintve, igyekeznek egyre tárgyilagosabban résztvenni a vitában, mert már érzik és tudják, mert kezdik hinni, hogy nem rosszakarat megnyilvánulása a kritika, hogy éppen ellenkezőleg arról van szó, hogy a közös cél, a komoly irodalmi színvonal elérése érdekében tanuljunk egymástól és siessünk egymás segítségére.

Első irodalmi vitánkon Vajdaság magyar íróin kívül más kultúr-munkások is jelen voltak, a Vajdasági Kultúregyesületek szövetségének Magyar osztályától, a »Magyar Szó« szerkesztőségétől, a HÍD szerkesztő bizottságától, a magyar könyvek kiadóvállalatától, stb. Megjelent ezen az összejövetelelen a szubotícai kultúr-munkások egy része is, valamint néhány magyarul is beszélő horvát író. A tartalmas és eleven vitában e cikk szerzőjén kívül Gajdos Tibor, Gál László, Olajos Mihály, Malusev Cvetko, Sebestyén Mátyás, Rehák László és a megvitatás tárgyát képező könyv szerzője Lukács Gyula vettek legelőnléteben részt, de számosan szólaltak föl mások is, egyesek több ízben is. A több mint hat órán át tartott, föltétlenül pozitív eredménnyel járt vita után az értekezlet, a szerző hozzájárulásával, a következőkben foglalta össze értékelését:

Lukács Gyula »Sárga háztól a csendes Donig« című könyve riport, amely annak dacára, hogy az egyéni, szubjektív élményeket előnyben részesíti, alapjában véve pozitív könyvnek számítható, mert határozott antilaszista állásfoglalású, meggyűlölteti Horthy sötét elnyomó rendszert, a népek testvériségének eszméit hirdeti, kiállást jelent a Népfőlszabadtó harc mellett, a szovjetbarát rokonszenvet igyekszik erősíteni az olvasóban. Nagy hibája azonban a műnek, hogy nem a fasiszta-ellenes harc szempontjából, de a könyvben szereplő kis csoport egyéni jóvoltának szempontjából tekint az eseményekre és nem itéli el a csoport olyan cselekedeteit, amelyek az antilaszista harc szempontjából nem helyeselhetők — főleg nem vontá le azt a tanulságot, hogy a fegyencek és munkaszolgálatosok irányadó csoportjának kerettisztekekkel békére törekvő, megalkuvó és harciatlan magatartása szintén az egész fegyenc és munkaszolgálatos század csaknem teljes megsemmisüléséhez vezetett, tehát káros, opportunistá magatartás volt.

A vita folyamán számos a könyvvel kapcsolatos egyéb irodalmi, esztétikai és társadalmi problémát is megtárgyaltak az írók és kultúr-munkások. Újból rájöttünk arra, hogy súlyosak a mulasztások, hogy nagyok a teendők, hogy égetően szükség van az ilyen összejövetelekre, amelyek egyéb munkaformák mellett, szintén hivatva vannak arra, hogy mind marxista-leninista mind mesterségbeli tudást nyújtsanak íróinknak. Mert bizonyos ugyan, hogy a tudás, a nevelés nem teremt tehetséget, de ugyanúgy bizonyos az is, hogy a tudás kifejleszti a tehetséget, a marxista tudás helyes útra vezeti az írókat, biztos alapot ad neki. A tudás nem teremt tehetséget. De erre nincs is szükség. Vannak a Vajdaságban tehetségek. Annál inkább érezhető mind a marxista-leninista, mind a mesterségbeli tudás hiánya. Ez természetesen nem csupán az írókon múlik. Azok hibája is ez, akik mindeddig nem siettek, vagy alig siettek íróink segítségére.

Elsősorban is a műfaj kérdését vetették föl a vita során. Lukács könyve ugyanis helyenként regényszerű és regénynek is indul. A regény viszont bizonyos követelményeket támaszt az íróval szemben,

amelyeknek »A sárga háztól a csendes Donig« nem igen tett eleget. A könyvben hiába keresünk korrajzot. Még a cselekmény, a szereplő személyek kereteként sem találkozunk itt az imperialista kor, a felbomló kapitalizmus osztályainak rajzával. Még kevésbé lehet szó arról, hogy az egyes szereplők a korszak és az osztály talajából, az osztályharcból nőnek ki mint annak szerves részei. Ugyanúgy nem ad az író egyéni jellemeket sem, hús-vér embereket, akik saját alkatuk törvényszerűsége szerint cselekszenek mint koruk és osztályuk talajából kinőtt, mégis egyúttal annak külön, sajátos tagjai. Tipusokat sem teremt az író és aligha van a könyvben valaki, aki éppen egyéni sajátosságai által válik egyúttal tipussá.

Mindez természetesen következménye annak is, hogy az író esztétikai felfogása — és ez nem egyedülálló jelenség — mindeddig csupán a naturalista igazság-értelmezésig jutott el. Az író az igazat akarja adni, de igazság alatt nem a tipikusát, az általánost érti, de a véletlent, az egyszer adottat, egyszer, véletlenül megjelenőt, az egyszerűt és esetlegeset, amelyet éppen ő átélt. Ha ő véletlenül nem akadt életében, jobban mondva életének megírt szakában izig-vérig harcos, öntudatos proletárra, vagy ha találkozott is vele de nem látta meg benne a hőst, akkor nem is teremti meg ennek a harcos, öntudatos embernek a típusát könyvében, annak dacára, hogy tárgyát abból a korból meríti, amely mind magyar, mind szerb és orosz viszonylatban számos példáját nyújtotta az igazi hősiességnek.

A könyv talán riportnak is, habár az értekezlet ezt a műfajt tartotta legközelebb állónak hozzá, túlságosan szubjektív, túlságosan egyéni, annyira, hogy voltak a vita folyamán olyanok is, akik egyszerűen az »élményirodalom«-hoz csatolták vagy a kiadóval együtt naplójegyzeteknek minősítették. Az egyéni élmény semmiesetre sem teremthet olyan külön műfajt, amely igazolhatná a mozgalmi ember, a harcos proletár letérését a harc útjáról, amely azt kívánna tőle, hogy csupán saját személyével vagy csak egy kis csoporttal foglalkozzék a világégés idején, akkor amikor új világot teremt a harcos ember a régi korhadt világ helyébe. Nem arról van szó persze, hogy az írónak talán tendenciát, tendenciózus írást kell adnia. Minden azon múlik, MIT lát és mit lát meg a riportter abból, ami körülötte történik. De azonfelül is. Rengeteg sok minden történik ma mindenki körül. Mindez nem lehet egy könyvbe zsúfolni. A riportter, sőt a naplóvezető ember is válogatva adja a napok eseményeit és ebben a válogatásban, abban hogy mit tart feljegyzésre méltónak és mit hagy el, abban hogy mit lát meg és mi az ami mellett úgy halad el, hogy észre sem veszi, ebben nyilatkozik meg az író állásfoglalása, az író hovatartozósága. Így lesz a könyv maga is állásfoglalás még akkor is, ha történetesen nem annak szánta volna írója.

Harcos, mozgalmi ember bizonyára nem gondol sohasem csupán magára és magával. Előfordulhat, hogy elszigetelten, különválasztva kénytelen élni a harcos ember, de még a magánzárka rabjaként is ott érezzük mindig a mozgalmi ember mögött, a mozgalmi EMBERBEN egyúttal a tömeget is, amelyet képvisel, amelyért harcol, amelyet vezet a harcba.

Mindez nem jelenti azt, hogy Lukács könyve értéktelen, negatív. A könyvnek vannak föltétlen érdemei is. Pozitív benne bizonyára érdekessége is. Érdekesítő jelenetei nem csupán azok szemében teszik a könyvet értékessé, akik a könyvben csupán ezt keresik. Viszont az

érdem átsapphet ellentétébe, hibává változhat, ha a könyvnek nincsenek, nem volnának egyéb művészi kvalitásai is. Viszont erről a jelen esetben még sincs szó. A könyv semmi esetre sem eszmenélküli, eszmei síkon mozog és így érdekesítő volta semmi esetre sem teszi ponyvaszerűvé. Egész bizonyos, hogy a könyv antifasiszta állásfoglalás, hogy meggyűlölteti a fasizmust és fasisztákat, különösen a Horthy-rendszert, hogy kiállást jelent a Népfelszabadító harc és annak eszméi mellett, hogy erősíti népeink egységét és testvériségét, különösen a magyar-szerb testvériséget és hogy ugyanakkor olyan szimpatikus színben, annyira igaz embereként mutatja be az oroszokat, hogy ezáltal is erősíti szovjet-szimpatiánkat.

Mindez igaz, mindez így igaz. Annak dacára jellemző tulajdonsága, sajátos vonása Lukács könyvének, hogy szinte minden lépésnél azt látjuk, hogy összefonódnak benne jó és rossz tulajdonságai, hogy sok ízben az az egyes részletek erényeivel együttjár azok másik oldala — fogyatékoságuk is. A már említett szubjektivizmus feltétlenül főhibája a könyvnek. A könyv csupán azt hozza, ami a csoport életével függ össze és abból a szempontból tárgyalja a csoport életét, amelyből azt a csoport is tekinti: saját, csoportérdekeinek szempontjából. Azt akarjuk ezzel mondani, hogy az író nem emelkedik alakjai fölé, hogy ő maga is a csoport egy tagjának érzi magát, hogy amikor önmagát írja meg, nem emelkedik egyúttal önkritikusan önmaga fölibe. Pedig ez minden írói munka alapkövetelménye. Így válik azután az író helyeslőjévé a szereplők tetteinek, akkor is, ha azok elhagyták a harc útját és mellékösvényeken tévelyegnek. Ez a naturalisztikusan felfogott »igazság« átká.

Így kerül azután arra sor, hogy a fegyencek és munkaszolgálatosok — csupán volt harcosok immár, de a könyv lapjain az sem látszik, hogy legalább *egykori* harcosok, — hiába is állítja ezt róluk a szerző, ha tetteik nem nyújtanak erre bizonyítékot! Inkább áldozatokat mint harcosokat, öntudatos proletárokat látunk magunk előtt. Így is meggyűlölteti a könyv a fasizmust, — de nem mutatja be az árnyék mellett a fényt is, amely pedig ott fényeskedett előttünk és bennünk, annyira, hogy szinte felmerül a kérdés, hogy lehetséges az, hogy ime rég megbukott a fasizmus, ha a harcosok nem harcolták meg harcaikat.

A jelen gondjai töltik el a csoport tagjait a fegyházban akkor is, amikor gazdasági közösségekbe tömörülnek, mert ugyanakkor nincs szó a könyvben arról, hogy harcni közösséget, szervezetet is létesítenek. Holott ismeretes, hogy eszmei közösség híján az ilyen kis gazdasági közösségek is hamarosan széthullanak. Egybefonódnak érdem és hiba a Gájin esetében is. Gájin bizonyára legkülönb alakja a könyvnek. Ő lehetne az öntudatos harcos proletár ember típusa. Szimbolizálja az egységet, testvériséget is, hiszen szerb létére magyar lány életét menti meg. Egyike azoknak a keveseknek, akik eléggé tisztán állanak emberi mivoltukban előttünk, majd nem kitapinthatjuk hús-vér ember-voltát. De Gájin is elmosódik ott ahol fejlődéséről van szó és ugyanakkor eszmeileg is hamis vágányra téved a jellemzés, mert hiszen — csupán véletlenül múlt, hogy harcosná vált. Ösztönszerűen került Gájin fasiszta-ellenes, megszállóellenes mozgalomba, nem a Kommunista Párt céltudatos, szervező, elharcos munkájának következtében. Ez a beállítás azzal a leninistaellenes főfogással egyezik, amely szerint a fegyveres fölkelés Jugoszláviában a néptömegek ösztönszerű megnyilatkozása

volt, miben nem játszott döntő szerepet a Párt, mint a harc szervezője, megindítója és irányító élcsapata. Ezt a téves fölfogást a történelmi már régen megdöntötte, illetőleg soha sem igazolta.

De legérezhetőbb a könyvnek jelzett sajátossága az utolsó fejezetekben. A II hadsereg visszavonulása és szörnyű felőrldése, megsemmisülése oly művészi eszközökkel van megjelenítve, hogy föltétlenül a könyv művészileg legsikerültebb részét teszi. Ugyanakkor természetesen az eszmei síkon is leginkább alkalmas arra, hogy a maga valóságában, reálisan lássuk magunk előtt az élményen át a kapitalizmus haldoklását minden fejvesztettségével, kegyetlenségével és átpártolásával, megalázódásával. Ez az a pont, ahol — a nép is kezd öntudatra ébredni. Annak dacára éppen itt van legerősebben aláhúzva az a szubjektívizmus is, amely teljesen téves ösvényre viszi a csoportot anélkül, hogy az írónak egy szava is volna hozzá. A fegyencek örülnek pl. amikor beosztják őket a munkaszolgálatos századba — mert most borsot törhetnek az örök orra alá és egy percre sem villan fel bennük — öntudatos munkásokban, — hogy hiszen a szocialista haza ellen vetik őket a harcba. Hasonló a helyzet karácsony napján is, ahol a cigaretának örülve elfelejtik a harcosok a tiszt szavait.

— Akkor sem szabad elfeledkezniük arról, hogy az igazi haza nyugatra van és nem keletre, ha majd megindulunk a lövészárkok felé.

Megfeledeznek ezekről a szavakról és így ír: »Most már lovon voltam. A zsemben volt a karácsonyi cigaretta s úgy megjött a kedvem is.« A jelszó: munkával megnyerni a keretlegényeket, amikor ez a munka a szovjetellenes frontot erősíti, a szökés megtiltása, amikor ez a népi és osztályfrontot erősítené olyan hasonló álláspont, amelyet nem kívülről és fölülről, magasabban állva, látva a csoport erényeit és hibáit, szemlél az író, de amelyet teljesen magáévá tesz. Nem mond ítéletet e harciatlan magatartás fölé az író még a könyv végén sem, amikor megállapítja, hogy a 192 főt kitevő munkaszázadból alig maradtak meg huszan. Nem vizsgálja föltű az álláspontot még akkor sem ha csak futó visszapillantás a szétvert hadsereg fejvesztett menekülésére, arról győz meg, hogy az elszánt szökés jelszava valószínűleg húsznál több embert vitt volna át sikeresen a Vörös Hadsereg oldalára, az »alkalomra« váró jelszó folytán viszont a századnak 90 százaléka elpusztult, de még egyetlen tagja se szökött át az oroszokhoz. Ime — hová vezet a naturalista fölfogás! Az irodalom-élmény fölfogása. Az a tény, hogy az író nem áll teremtményei fölé, hanem beléjük olvad és az ő életüket éli.

Mint hogy az értekezlet arra az álláspontra helyezkedett, hogy nem regénnyel áll szemben, nem is mélyedt el a kompozíció problémájába és csupán azt szögezte le, hogy a riport vagy napló is megköveteli az irodalmi nyelvet és stílust. Megállapította egyúttal azt is, hogy, mint tartalom tekintetében, úgy ezen a téren sem egyedül a szerző a hibás. Hibások mindazok, akik mindeddig semmit sem tettek vagy túlföntül keveset tettek azért, hogy főleg a munkásság soraiból jövő írókat magasabb színvonalra emeljék mind marxista mind mesterségbeli tudás szempontjából. Nem csupán az írók hibája az, ha például nincsenek tisztában a szocialista realizmussal, ha úgy hiszik még, hogy az irodalom csupán szórakoztat, ha nincsenek tisztában azzal, hogy az irodalom is eszmei síkon mozog és nem a szórakoztatás, hanem a valóság tükrözése a célja, hogy az irodalom is az igazságot, — persze az általános, tipikus igazságot, nem a véletlent adja, természetesen a ma-

ga sajátos, irodalmi eszközeivel, élményszerűen. Mindez természetesen nem csupán a munkás írókra vonatkozik.

És ezen a ponton nincs igaza Hercegnek egyébként túlnyomórészt helytálló kritikájában (»Híd«, december). Ha eljött volna az irodalmi vitára, bizonyára maga is meggyőződött volna róla, hogy nem olyan egyszerű a munkásírók kérdése. »Lukács Gyula munkás, ezt a társadalmi helyzetet azonban a világirodalom már régen nem veszi figyelembe.« Csakugyan! Lukácsot nem mentheti a bíráló alól — munkásvolta. Nem azt nézzük, honnan jön valaki, hanem azt, — merre tart! A szocialista-antiimperialista fronton harcol-e vagy a túlodalon. De vajdasági vonatkozásban legalább föltétlen fennáll még ez a probléma, mert a munkásírók kérdése, hogy röviden fejezzük ki magunkat — káderkérdés, kádereink nevelésének kérdése. Ezt pedig, valljuk be, eddig elmulasztottuk. Az ilyen nyilvános bírálatok és viták is éppen egyik formája lehet annak a munkának amely a kádernevelést tűzi ki célul és amelynek feladata a mesterségbeli és főleg a marxista-leninista tudás adása.

Lőrinc Péter

A LENGYEL NÉP LEGNAGYOBB KÖLTŐJE

A lengyel nép múlt év december végén ünnepelte meg Miczkievicz Ádám, a legnagyobb lengyel költő születése százötvenedik évfordulóját.

»Az eljövendő időkről beszélt, amikor a népek feledik a viszályt és egy családban egyesülnek« — írja Puskin Miczkieviczről, a szavak utolérhetetlen mesteréről, hazája szabadságának bajnokáról, az elnyomatás és erőszak elleni harcosról, a nagy hazafiról, hummanistáról és őszinte demokratáról, aki így dalolt: »Minden földet, tengert és révet a szabad népek örökölnék«.

Miczkievicz mélyen meg volt győződve arról, hogy Lengyelország szabadsága minden népnek érdeke. »Bár hol is van elnyomatás Európában — írja — és bárhol is harcolnak a szabadságért, ott a mi hazánkért is harcolnak és mindenki köteles részt venni ebben a küzdelemben«. A nemzet szabadság előtte elválaszthatatlan volt a szociális szabadság fogalmától. Egy alkalommal azt mondta: egészen természetes, hogy a lázadás idején a parasztok agyonverték a földesurakat. Hazáját úgy képzelte el a jövőben mint szabad, demokratikus köztársaságot, amelynek minden polgára egyenjogú és boldog lesz.

Miczkievicz Ádám műve a lengyel nép számos nemzedékének kimeríthetetlen forrása marad, amelyből Lengyelország legjobbjai és az egész lengyel nép erőt merített fölszabadító harcához és művelődéséhez. Éppen ezért élete és munkássága nem csupán a lengyel irodalomtörténet egyik szakasza, hanem egyúttal a lengyel történelem egyik része is.

Miczkievicz Ádám 1789 december 24-én szegény lengyel nemesi családból született valószínűleg Zaosze faluban, Fehéroroszországban. Ott alkalma volt látni a parasztság súlyos harcát a létért és már kora